

vei».³¹ ¿Fins a quin punt no es mantenia una tradició paral·lela entroncada amb el XVIII, que en el cas de Mallorca podem simbolitzar amb Joan Josep Amengual i Reus?³²

¿Existeix o no una literatura catalana setcentista que valgui la pena d'ésser estudiada? «No dejaré de recordar que estudio un período de decadencia de las letras catalanas y que por lo mismo, cerrada la posibilidad de dar obras de valor artístico o intelectual, ya que de haber existido holgaría aquel calificativo, he de refugiarme en las que demuestran que no se había extinguido en ciertos sectores, por humildes que fueran, la adhesión a la lengua propia»³³ ens respon Jordi Rubió. La citació insisteix en un fet evident: la baixa de la producció i de la qualitat en la literatura setcentista. Però d'altres literatures europees (de llengua romànica o no) també han

sofert períodes de decadència, i el fet que la nostra es produís entre dues de demografia important i de vocació imperialista no ens ha d'incloure a menysvalorar la nostra literatura.

Quant a la literatura popular del XVIII, no sé fins a quin punt Comas valora degudament, no la qualitat, sinó la importància que presenta per a la literatura dels segles posteriors. Pel que fa a la producció no genuïnament catalana, Comas no ens suggereix cap solució. Cal oblidar-la? ¿Cal tenir-la en compte en una Història de la literatura? Confesso que no sabria dir per on cal buscar la solució...

En resum, i per acabar aquestes notes, que, com haurà observat el lector, presenten més d'un dubte i més d'una vacil·lació, que ens sigui permès de recordar les paraules que un crític francès contemporani dedica a un mot, la freqüència del qual era ací inevitable: *L'histoire, lieu de l'aliénation, est aussi le lieu d'une libération possible*.³⁴

ANTONI-LLUC FERRER

31. COMAS, *op. cit.*, p. 25.

32. Cf. Una traducció catalana de la Constitució de Cadis del 1812, dins *Hommage à André Joucla-Ruau*, Aix-en-Provence, Université de Provence, 1, 1974, ps. 62-76, i les meves *Notes sobre el segle XIX a Mallorca*, "Lluc", núm. 622 (1973), ps. 9-12; número 623 (1973), ps. 13-18.

33. J. RUBÍO, *Literatura Catalana*, v, p. 232.

34. S. DOUBROVSKY, *Pourquoi la nouvelle critique?* (Paris 1966), p. 123.

Sobre Poesia, llenguatge, forma, de Marià Manent per Joan Triadú

Amb aquest llibre més aviat breu, Marià Manent s'incorpora per a les noves generacions a la crítica catalana d'avui, aquesta crítica tan bescantada, sovint pressionada amb excés, condicionada en el seu mateix existir per les dificultats d'expansió cap al públic que li fóra degut, entre l'erudit i el «coneixedor» de mitjana cultura. Els problemes de la crítica catalana contemporània en lloc de trobar un terreny central de debat i de difusió s'arregleren irònicament davant dels ulls dels mateixos crítics amb la impassibilitat dels fenòmens de la natura: la manca de professionalització, l'escassetesa (o manca total) d'òrgans d'expressió en català, els diversos condicionaments de l'actitud crítica, el contacte insuficient amb la vida universitària i amb els centres d'investigació, etc. Però en més de cinquanta anys de tasca poètica, humanística i crítica, Marià Manent ha travessat aquest munt de dificultats, amb algun cataclisme «històric» entremig, armat amb una actitud que cal qualificar d'antuvi com d'extrema puresa i de pura fidelitat a ell mateix.

Caldria veure, així i tot, amb la publicació, quan serà possible, de l'obra crítica completa

de l'autor, quin és el nucli essencial d'aquesta tasca lenta, lliure, no massa prodigada, de la qual *Poesia, llenguatge, forma*¹ ens ofereix un conjunt auster i autoritzat. Al pròleg, Manent ja ens orienta, però, en dir-nos que el que ell anomena «formulacions teòriques» o «disquisicions teòriques» —i em sembla més exacta la primera denominació, i més noble, que no pas la segona—, bé que són al llibre, deriven «d'uns exemples concrets». És la crítica que podríem anomenar també «de pretext», però separant-la de la mera ressenya o de la crònica periodística justament pel fet que allò més important d'ella, i en el nostre cas, doncs, de la crítica que exerceix Marià Manent, és l'expansió lliure i alhora rigorosa d'un comentari profund, aplicat a la creació literària i a tot allò que l'envolta. L'actualitat no hi compta com a dominadora ni com a primer pas i definitiu de l'acció del crític. Diríem més aviat que el crític «s'esperava» aquell fet —un llibre, una

1. Barcelona, Edicions 62, s. a., 1973. («Llibres a l'Abast», 111).

lectura, una commemoració— per registrar-lo en l'espai sensible, obert a tota captació, però acuradament escollit, infaliblement «filtrat», del món dels seus interessos, on hi ha les possibilitats de les esmentades formulacions teòriques.

Aquesta crítica que porta un fil interior i profund de necessitat vinculant i té alhora una dimensió de voluntarietat i d'experiència sensible que li donen qualitats d'assaig, arrenca entre nosaltres del noucentisme, o més exactament de quan el noucentisme deixa d'ésser un propòsit sistemàtic o una empresa col·lectiva i jerarquitzada i esdevé, sense nom, un estil per a una cultura. Fins i tot és possible d'assenyalar, sense massa risc, el moment concret en què uns escriptors o una generació adquireixen gairebé de sobte les condicions que exigeix una crítica d'aquesta mena, i el seu punt culminant i exemplar: es tracta dels anys 1921 al 1927, en què, al mig, Carles Riba podia escriure un assaig com *Entre dos dilettantismes*. Una seriositat crítica, exigent, però no sistemàtica, ha estat imposada. Però alhora, una divisa, per a la crítica, de «literatura sobre la literatura» ha resultat amb prou llibertat el problema de la creació en la crítica, tot donant als valors de la intuïció i de la sensibilitat un gran marge d'actuació. El crític s'assaja, així, en un tot propi a contrastar els seus gustos i les seves lectures (aquelles lectures que per a ell són experiències que compten en la seva vida) i a fer-ne allò que anomenem ara una «escriptura».

És, en efecte, en l'època esmentada, quan Marià Manent inicia la sèrie de treballs crítics recollida ara en aquest llibre. El primer treball en data és del 1925. Marià Manent tenia aleshores vint-i-set anys, havia publicat dos llibres de poesia i havia viatjat per Europa. No sembla que se senti mai temptat del caient avantgardista «ue empeny, amb fecunditat, i prolifera pertot, ni per la crítica hiperbòlica o escolàstica d'un Pujols o d'un Montoliu. En la mateixa línia de la seva poesia, cercarà la reflexió recollida i atenta, sense pretensió de totalitat i lluny de cap polèmica, i anirà mes endins en l'experiència a assolir-hi un grau d'intimitat que li permeti de parlar d'allò que és «irracional en l'inconscient» o bé inefable en els símbols.

Ens podem adonar, doncs, que en el fons es tracta d'un tipus de crítica molt ambiciós; més i tot, potser, que la crítica que aspira a contenir-ho tot en un sistema, o en la idea que pot facilitar d'obtenir el sistema, i de creure-hi com a hipòtesi o com a certesa. L'acostament a l'obra literària és fet, en canvi, aquí partint de la idea del «misteri», una precaució elemental sobretot si es tracta de poesia. Poeta i humanista, eminent traductor de l'anglès com sabem, Manent hi tracta sovint amb la poesia, com s'esdevé en aquest

llibre. *Poesia, llenguatge, forma* no és solament un llibre representatiu, doncs, de la seva actitud crítica, sinó de tota una crítica, molt preparada, influent i profunda.

D'altra banda, els escrits publicats en aquest volum, apareguts en publicacions diverses i en l'espai de gairebé mig segle, han estat escollits de manera que presenten una unitat considerable, centrats en bona part en el tema de la poesia catalana contemporània, i d'ella sobretot en l'obra concreta dels poetes. Unes cent cinquanta pàgines de les cent vuitanta que té el llibre, porten el títol general de *Dotze poetes catalans*. Es tracta d'articles o treballs crítics que comencen amb Verdaguier i Maragall (amb el títol de «Dos clàssics moderns»), continuen amb una part central i més extensa que va de Carner a Josep Sebastià Pons (amb el títol de «Els poetes del Noucents»), i es clou amb estudis que van de Carles Riba a poetes actuals (amb el títol de «De Carles Riba a Pere Gimferrer»).

Completen el volum una trentena de pàgines més en les quals l'autor reuneix quatre treballs ben diversos (amb el títol de «Altres notes crítiques»), un d'ells, «Poesia i realisme històric», dels més significatius de tot el llibre i de l'obra crítica de Marià Manent, i que en corrobora, doncs, la unitat essencial, a més de contribuir a la unitat del llibre.

Tanmateix, la tria dels poetes suggereix —com a primera impressió, i errònia—, més una diversitat d'intencions, un «dilettantisme» per dir-ho amb el mot de Riba, que no l'adhésió coherent a una idea de la poesia. Veiem, només de llegir-ne els noms, que els poetes no poden servir-nos d'orientació per distingir uns interessos, en el crític, que ens el defineixin, ja que malgrat el terme «clàssic» que és lícit d'aplicar com ho fa Manent a Verdaguier i a Maragall, i que suggereix distància i fixació, hi ha problemes essencials de la lírica moderna que en alguns poetes estudiats només hi transpiren i en d'altres no —Rosselló-Pòrcel, Pere Gimferrer, i en certs aspectes Carles Riba— tot el poeta equival a tot el problema. Diríem, a més, que no un segle, sinó diversos, separen, per exemple, el tractament de la natura i la «vigatana amor» de Verdaguier del tractament que donen a la mateixa natura (o ben de prop, com el Montseny en Guerau de Lloist i el Vallès en Carner) els poetes subsegüents. «La poesia —diu Manent—, com les grans religions, planteja sovint els enigmes de la realitat que ens circumda, insinua interrogacions, assenyalen inquietuds metafísiques si no articula propostes metafísiques», i des d'aquesta altura o aquesta profunditat, el poeta-crític (i no a la inversa, és a dir, el «crític-poeta», que és una altra cosa), com hem de qualificar Marià Manent, pot assumir el treball d'acostament a tota una línia, prou sabuda, de la

lírica moderna, des de Blake com a mínim, però potser podria anar-se'n una mica de buit prop de poetes que *aparentment* no deriven de la mateixa línia o no s'hi mouen.

Alguna cosa, doncs, més profunda uneix uns temes que, aparentment també, són tan diversos, i és el fet que temes i poetes no són el subjecte de la crítica, sinó només l'objecte. I encara caldria que aquest «només» de la clàusula tot just acabada de tancar, no fos entès en sentit restrictiu, perquè no indica sinó una voluntat, molt observable en els procediments en què es basa la crítica de Marià Manent, de treballar estrictament damunt els materials que el tema-poeta ofereix, presentant-s'hi, com si diguéssim, «a domicili» a reflexionar-hi, a cercar-hi allò que potser mai no havia estat dit de la mateixa manera i que cap poema, cap vers, cap mot de poeta no tornaran a dir. La unitat és, doncs, de procediment. Però es tracta d'un actuar, d'un procedir que no és separable d'un veure i d'un sentir. El crític se sent sol·licitat, en la immensa majoria de situacions, per una obra que s'integra d'una manera o altra al conjunt d'experiències i de coneixences que constitueixen la seva vida d'escriptor i d'home de cultura. Aquesta integració l'enriqueix, però alhora li exigeix enfrontar-se amb una nova o, com diu parlant de Sebastià Pons, «una estranya riquesa». La llum que hi aplicarà, des de diversos angles, ha de descobrir-hi el que hi ha, però ha de descriure amb una nova veu, allò que és —més que com és feta, segons alguna anàlisi exhaustiva, l'obra en qüestió. I ha de trobar-hi per a nosaltres, mentre acompanyem el crític en el seu moviment, nous motius de lectura, presències que susciten les més obertes i desvetllants comparances, forces que sovint meravellen. I així és com la crítica esdevé creadora i la «veu» del crític és sempre la mateixa, bé que variïn les seves dedicacions.

Tota una teoria de la crítica, o d'uns certs procediments crítics, podria, potser, arrancar d'aquest punt. Una teoria, cal apuntar-ho, que s'exposaria a tot el marge de risc —i li estaria prou bé que li ho fessin present (i ho farien)— al qual s'exposa un tipus de teoria que faria pensar per a la crítica, en allò que fou per a la poesia la teoria de «la paraula viva». Ara, però, el crític, menys «necessitat» i menys interioritzat, naturalment, que el poeta, mena la seva reflexió per on vol. Entre tantes sol·licitacions com se li acosten, el crític troba, de tant en tant, un terreny propici on exercir-se. Es tracta, al capdavant, de la mateixa actitud adoptada davant d'una lectura, davant d'una traducció i fins tot —per què no?— davant d'un poema.

És possible de pensar que aquesta crítica, no massa sistemàtica, tan ben representada a *Poesia, llenguatge, forma*, no és didàctica ni fa escola, com es pot dir de la teoria de «la

paraula viva». Però la seva lliçó no demana un auditori immediat ni un seguiment incondicional. El seu mètode, en canvi, sí que ensenya i és admirablement obert: ensenya d'escollir i de llegir, sobretot la poesia, i com a mètode crític és difícil que l'obra mediocre el resisteixi. Davant els subproductes literaris ens encomana una posició de refús total, perquè llur absència és més significativa que qualsevol argument, que tota crítica explícitament negativa, sovint polèmica.

D'altra banda, el recorregut dels textos dels poetes és portat amb segura i admirable discreció; les giragonses hi alternen amb els aclariments que s'aturen, sovint, per retreure d'altres textos, en el punt i en el moment precisos, i per fer observar aspectes i actituds, tant morals com de tècniques o de llenguatge, que ens van endinsant en el poeta i en la seva obra. El crític, però, no ens deixa al llindar de la lectura sense definir-s'hi, sinó que ens en fa compartir l'emoció, el gust i l'interès amb una vibració penetrant, encomanadissa. No ens proposa tampoc enigmes, però fa observar les contradiccions i n'extreu només les conseqüències a les quals l'autoritzava una lectura aguda i sempre positiva dels textos. És, doncs, l'interpret més idoni del llenguatge de la poesia que ell mateix ha escollit, però mai no pretén de dir més que allò que hi ha trobat, no tampoc més d'allò que ell mateix és capaç de creure.

A més, darrera o a dins de la crítica i l'assaig de Marià Manent hi ha un teixit finíssim i alhora dens per la seva multiplicitat i els seus encreuaments, d'una increïble i filtrada activitat de lector. Ell mateix ens ho fa saber, com es veu en aquest llibre, mitjançant la precisa i justa citació, en el moment oportú, de la frase, del comentari o del vers de tants i tants autors en els quals ha trobat matèria o acompanyament per a la seva reflexió. És una crítica que s'acompanya constantment d'un espectacle universal i que ens fa pensar que tenim un sol món i en cert sentit una sola cultura. La curiositat intel·ligent i sensible de Marià Manent, ja demostrada fa quaranta anys en les *Notes sobre literatura estrangera* («La Revista», 1934), no s'ha interromput, com s'esdevé sovint, per raons prou explicables, prop de les línies d'elecció traçades en la joventut i confirmades per la maduresa. Un treball erudit sobre el tema —una mena de «bibliografia» de les lectures de Marià Manent—, ens revelaria la vastitud, la complexitat i la intenció d'un fenomen incessant d'adquisició personal de cultura sobre un gran nombre de temes. Però els lectors d'aquest llibre se'n podran prou adonar, i veuran també com els seus rastres no tenen mai una ombra de gratuïtat, ni cap encarcament sentencios, i encara menys la suficiència dels coneixedors. Al pròleg, per començar, dedicat a les relacions entre poesia

i llenguatge, hi apareixen, amb tota justificació i sempre ben encaixats, Merleau-Ponty, Saussure, Piaget, Barthes i Winifred Nowotny, i no pas enumerativament, sinó cadascú al seu lloc. Però com que es tracta de «llenguatge i poesia» no hi manquen tampoc els poetes: Apollinaire, Dylan Thomas, Maiakovski, Quasimodo i el nostre Carner. I hi ha encara els assagistes i els estudiosos, com Maritain, Bowra, Guglielmi i Malraux... El fet s'escampa per tot el llibre —i per d'altres textos coneguts—, fins al punt que cal registrar-lo com formant part del conjunt de l'actitud crítica del poeta de *L'ombra i L'aire daurat*, de l'admirable traductor de Pater i Shelley, del deixeble i amic eminent de Car-

ner, Guerau de Liost i Riba. La nostra poesia, i molta de la nostra millor poesia, surt acompanyada enfora d'aquests comentaris, en la nostra ment de lectors que de cada llibre ens emportem alguna cosa, d'una presència natural, ni afectada ni afavorida, dels «grans» noms d'aquest món de la poesia universal. Marià Manent, que n'ha coneguda tanta i de primera mà, uneix la nostra lírica al secret i al misteri de la lírica moderna amb la naturalitat d'un poeta, i ens la fa veure amb les proporcions veritables que té i que sovint una proximitat quotidiana ens pot fer oblidar.

JOAN TRIADÚ

Federico García Lorca i Catalunya (1925-1936) per Albert Manent

Durant la República es perfilà una promoció de poetes, que en plena puixança i oficialitat de la cultura catalana, no dubtà a estrènyer els llaços culturals i els contactes humans amb escriptors de llengua castellana.¹ La Dictadura, pertinençament hostil, havia estat posar el catalitzador del diàleg Catalunya-Castella pels canals de la intel·ligència. Primer el manifest a favor de la cultura catalana perseguida (1924), encapçalat amb la signatura de Pedro Sainz Rodríguez. Després l'exposició del llibre català a Madrid (1927), petit miracle que féu possible l'eficàcia dels *condottieri* Joan Estelrich i Ernesto Giménez-Caballero. Finalment, esbalçat el règim primoriverista, i en plena «Dictablanda», la visita de confraternització i de desgreuge —encara que per a alguns només fos de «conllevaria»— d'un nombre triat d'intel·lectuals de llengua castellana a Barcelona, el 1930.²

Amb la instauració de la llibertat política, el diàleg esdevindria molt més estrictament cultural, menys reivindicatiu. Els polítics disposaven de llurs àgores i els escriptors no havien de suplir-los, sinó que podien moure's còmodament en el clos més especialitzat, però sempre obert, de les lletres. Fins al punt que algú ha insinuat que la promoció poètica a què he alludit al principi, era poc catalanista,

poc polititzada. L'observació fou feta segurament des d'una òptica posterior de «resistència». ¿O és que moltes funcions d'irradiació, de tàvec nacionalista, no les assumia ja la Conselleria de Cultura de la Generalitat?

Els poetes castellans —de Juan Ramón a Alberti— pesaven en les lectures de la promoció de Rosselló-Pòrcel. Aquest influx ha estat confirmat fa poc per Alexandre Cirici, coetani del grup: a la Universitat hi havia un nucli «en el que estava Teixidor, que se denominaban "Els homes de bé com cal", que introdujo la lectura de García-Lorca, Pedro Salinas y toda la generación del 27».³ Val a dir que l'interès per aquesta generació no se centrava només en un escamot d'aprenents d'escriptor, en entusiastes o temeraris. El nom, els viatges, les obres d'Alberti, Salinas, Guillén —i no cal dir Lorca— trobaven ressonància a les planes de «La Publicitat», de «La Veu de Catalunya» i sobretot de «Mirador». No oblidem la col·laboració amb composicions inèdites de Lorca, Salinas, Moreno Villa, Altolaguirre, a «Quaderns de poesia» (1935-1936).

Mentre espero que algú ens faci el do i la gràcia d'un estudi sobre l'empremta de la generació del 1927 a la jove poesia catalana d'aleshores, he assajat un acostament —tan extens i profund com he pogut i he sabut— a les relacions entre Federico García Lorca i Catalunya. De tot el grup generacional, Lorca serà, sens dubte, qui desvetllarà més entusiasmes, entroncarà amb el fervor popular i refermarà amistats. Els seus múltiples ves-

1. En general, sentí un gran respecte pels mestres del 98, per Ortega y Gasset i, sobretot, per Juan Ramón Jiménez i la generació poètica de 1927. Amb aquesta darrera establí lligams literaris i humans força entranyables.

2. Cf. *Cataluña ante España* (Madrid, "La Gaceta Literaria", 1930).

3. A. RIBAS, *Cirici Pellicer y su Temps barcelonés*, "El Correo Catalán", 11 de gener de 1973.